

1. ПРОЛОГ: МЕГАЛОПОЛИС ПРОТУМАЧЕН ДЕЦИ

Велика дезоријентација

Запрепаштен бесмисленошћу и неразумљивошћу једне постмодерне теоријске књиге, амерички математичар Ален Сокал написао је интенционално и дословно бесмислен текст под насловом „Преступање граница: ка трансформативној херменеутици квантне гравитације”, у коме попут честица наводног златног праха светлуцају кључне речи постмодерне теорије. Текст је био готов у току 1994/1995. године, а затим је објављен у висококотираном часопису *Social text* 1996. године, након што је прошао одговарајуће рецензије. Рецензентима је очигледно промакла инхерентна и намерна бесмисленост текста. Сокал је касније открио праву природу свог уратка, помоћу кога је желео да докаже како је већи део постмодерне теорије управо то: низ бесмислених реченица. Тако је настала такозвана „Сокалова подвала”, коју „неки природњаци” и данас воле да користе против „друштвењака”, како би доказали да се само они баве правом науком, а да тзв. „друштвене” науке производе само пукe бесмислице.²

То, наравно, није тачно. Дobar део „природњака” и „друштвењака” нема никакву представу о *ширем* контексту у коме функционишу њихова научна истраживања, па тако највећи број њих уопште није свестан ни разлога зашто је Со-

² Овом приликом се захваљујем свом пријатељу Бојану Томићу, који ме је упутио на Сокала и његову превару.

калова подвала била могућа. Примера ради, они не знају да оквири друштвених и природних наука нису више хуманистички, па не могу да схвате да сумња коју људи данас имају према вакцинама и производима фармацеутске индустрије није последица сумње у науку, већ у хуманистички оквир науке. Крuciјална подела није, дакле, подела на „друштвене” и „природне” науке, већ на људе који имају свест о целини и оне који ту свест немају.

Вратимо се Сокалу: његова подвала показује да су данас важне само кључне речи. Када употребите те кључне речи, са осталим речима можете да радите шта вам је воља: можете да се играте или жонглирате њима, можете да их злостављате, да копате по њиховој прошлости и откривате утрнула значења, можете да их растављате и да од њихових делова састављате нове речи. Ниче би казао: „Да, док мислимо, пишемо, говоримо, предајемо филозофију – дотле је отприлике све дозвољено; али у активности или у такозваном животу све је другачије: ту је увек само једна ствар дозвољена, а све друго једноставно није могуће.”³

Сокалова подвала је смешна, али није изненађујућа: смисао „научног” писања данас више није у томе да се открије нешто – најбоље би било истина – већ да укине *reality check*, односно да се читаоци одвоје од живота у ком почиње права спознаја, а то значи она спознаја која се наставља у активност. Да ли је текст разумљив или не, да ли је смислен или не, то је свеједно. Битно је да текст буде зид. Зид који нас држи у ограђеном простору игре, преображавајући нас, неприметно, од одраслих људи у децу која се играју и која ту ограђеност не примећују, јер живе у машти, где све може да буде.

Када у једном тренутку одлучимо да порастемо и напустимо игралиште, од свих тих речи-играчака које носимо са собом, на прагу стварности не остане више ништа:

³ Фридрих Ниче, *О користи и штети историје за живот*, Светови, Нови Сад, 2001, стр. 52.

ни „десница” ни „левица”, ни „село” ни „град”, ни „мушкарац” ни „жена”, ни „екологија”, ни „посредовање”, ни „хибридност”, ни „суплемент”. Нестају и „независни медији” и „независно судство”, и „демократија”, и „либерализам”, и „модерност”... све се то осипа, исто онако како се свет осипао пред очима мађарског Јеврејина, Едуарда Сама, јунака Кишовог Пешчаника, који прати судбину Едуарда Киша, пишчевог оца, који је страдао у Аушвицу.

Играјући се у песку, веровали смо да постоји свет који те речи означавају. Сада, када смо прекорачили праг игралишта, са длановима на којима се још увек могу наћи зрнца песка, сада видимо да тог света више нема.

Уместо њега, постоји само Мегалополис.

За разлику од великих светских револуција, које су биле очигледне и спектакуларне у својој отворености, контрареволуција коју називам Мегалополис, прикрива себе том песковитом завесом од речи које су некада постојале и које су некада значиле, а од којих су сада остале само празне љуштуре које спречавају да се појави нови језик и нове речи.⁴ Да не бисмо дошли до тих нових речи, Мегалополис нам непрекидно баца у очи прашину и зрнца песка, као што је то био случај и у Авганистану, где је америчко ваздухопловство „бацало пакете помоћи (...) између бомбардерских напада.”⁵

Дакле, између бомби, бацају се чоколаде. Ко је онда, онај горе? Пријатељ или непријатељ? Злочинац или добротинитељ? Онај на кога падне чоколада, имаће своју истину, онај на кога падне бомба, неће више имати ништа. Истина је, међутим, само једна: на површини остаје дезоријентација, односно свет у коме су бинарне опозиције програмски уништене, ликвидирани, проглашене ништав-

4 Врхунски допринос разумевању тоталитарних система дао је Џорџ Орвел својим култним романом 1984. Орвел је, наиме, схватио да ће будући тоталитарни системи активно уништавати језик како би на тај начин – пре него голом силом – онемогућили робове да спознају и свет око себе и своје место у том свету.

5 Костас Дузинас, *Људска права и империја*, Службени гласник, Албатрос плус, Београд, 2009, стр. 98.

ним и прогнане из света мишљења, не зато што смо открили да су оне такве, већ зато што нам је одузето право и слобода да путем њих сазнајемо свет.⁶

Велика дезоријентација, то је Мегалополис.

Када чујемо ову реч, замишљамо панораму небодера који светле у мраку попут буктиња ноћне страже, док улицама између њих, у радосној вртоглавици боја и звукова, струје весели људи од једног места до другог, као да учествују у некој великој журци. Нико не зна ко је домаћин, али сви користе велике залихе хране, пића и наркотика.

И наравно, тела.

И све је то скоро, па бесплатно.

Донедавно, Мегалополис је представљао самог себе као град који никада не спава, као *веселу несаницу* коју сви делимо и која свима припада подједнако. Међутим, један амерички социолог из доба када се Мегалополис тек склапао, шапуће нам да град [мегалополис] нису само улице и куће, већ пре свега *стање свести* људи који живе у том простору. Мегалополис је, дакле, једна слика света коју његови становници прихватају већином бесловесно и безвољно. Начин прихватања је оно што се прихвата. Самим тим, Мегалополис постаје политика пре политике, једна врста несвесног избора у време када изгледа као да се ништа и не бира. Човек из страха од свести, бира несвест. Онај који нема свест о Мегалополису, тај нема ни свест о себи. Онај ко нема свест о себи, тај нема ни вољу; једино што му је преостало јесу нагони некадашњих људи, који се сада врте у ритму музике која је само ритам, репетиција ритма, репетиција обртања и

⁶ Сазнавање света је заправо чин изградње слике света, а то значи пројектовање појмова и релација између тих појмова на свет који нас окружује. На тај начин човек сазнаје свет и своје место у том свету. Ако би нека сила желела да онемогући човека у спознаји света, она би требало да га онемогући у пројектовању појмова и релација између тих појмова на свет. Резултат би био осећање човека да живи у хаосу. Тачно то ми је казао један мој студент током испита: *ми живимо у хаосу*. Осећање хаоса је, међутим, последица дезоријентације, а не стање у коме се свет налази.

вртоглавице. То није одмор од свести, то је напор да се свест убије.

Ова књига има јасан задатак: прво да нас успори, а онда и заустави. Затим, да *освести* Мегалополис у нама и нас у Мегалополису и да нас тако оријентише и врати нам вољу.

А на крају, надам се, и људски лик.

Комешања у велеграду

Људи који су одрасли са мобилним телефонима и интернетом, тешко могу да замисле да је постојало неко пређашње време. То је зато што је ова технологија обузела њихове животе у мери у којој живот постаје незамислив без ње. Последица такве заслепљености јесте став по коме не само да нема прошлости већ нема ни могућности да садашњост буде другачија од овакве каква је сада. Свет је замишљен као једна самоусавршавајућа машина. Наше време није једино прожето таквим утиском: Црњански је у *Ирису Берлина* описао вајмарски Берлин као град који више нема никакве везе са предратним, пруским Берлином, већ само са неодређеном, али светлом будућношћу. Црњански је то писао 1928. године. Већ 1939. почео је Други светски рат, који се завршио готово потпуним уништењем Берлина. Слепило према прошлости редовно се наставља у слепило према будућности.

Данас живимо у доба Мегалополиса, али постоји пређашње време, време пре Мегалополиса у коме је постојао тек велеград. Истраживање тенденција које су током времена довеле до настанка Мегалополиса, помаже нам да разумемо у ком правцу се Мегалополис креће те зашто му се, и у име чега треба супротставити.

Мамфорд у својој утицајној књизи *Град у историји* нас-